

Ivo Pilar u Zmajskoj kuli

Na ljubazni poziv velikoga meštra Družbe »Braća hrvatskoga zmaja« prof. dr. sc. Nevija Šetića, Zmaja od Istre, održali su prof. dr. sc. Vlado Šakić, Zmaj od Modrog jezera, ravnatelj Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, prof. dr. sc. Ivan Rogić Nehajev, znanstveni savjetnik Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i dr. sc. Zlatko Matijević, znanstveni savjetnik Hrvatskoga instituta za povijest i glavni urednik časopisa za društvene i humanističke studije *Pilar*, 10. listopada 2012. u Zmajskoj kuli na zagrebačkom Gornjem gradu prigodno predavanje o dr. Ivi Pilaru, Zmaju Solskom (Tuzlanskom).

Nakon uvodnog slova Velikoga mešta, prvi je riječ dobio dr. sc. Zlatko Matijević, koji je govorio o životnom putu dr. Pilara.

Dr. Ivo Pilar, odvjetnik, pravni teoretičar, geopolitičar, socijalni psiholog, teoretičar modernizacije i političar rođen je 19. lipnja 1874. u Zagrebu u obitelji sveučilišnog profesora i akademika dr. Gjura Pilara. Majka Klementina bila je kći uglednoga hrvatskog gospodarstvenika Đure Crnadka, jednog od glavnih suosnivača osiguravajućeg društva »Croatia« u Zagrebu. Jedan je Ivin stric bio glasoviti arhitekt i akademik Martin Pilar, a drugi, Stjepan Pilar, general austro-ugarske vojske. Ivo je u rodnom gradu pohađao pučku školu i klasičnu gimnaziju. Na Bečkom sveučilištu postigao je akademski stupanj doktora prava. Profesionalno usavršavanje nastavio je u Parizu. Nakon završetka studija radio je u industriji i bankarstvu, a potom u pravosuđu. Poslije pet godina provedenih u Sarajevu, otvorio je 1905. odvjetničku pisarnicu u Tuzli, gdje je živio i djelovao do 1920., kada se zbog političkih pritisaka i osobne ugroženosti vratio u Zagreb.

Početak 20. stoljeća aktivno se uključio u politički život te je bio jedan od suutemeljitelja *Hrvatske narodne zajednice*, najutjecajnije političke organizacije bosansko-hercegovačkih Hrvata do 1918. godine. U političkom djelovanju i publicističkom angažmanu Pilar je tražio rješenja za koja je držao da će najbolje osigurati optimalne uvjete gospodarskoga, kulturnog i političkog života Hrvata u srednjoeuropskom okruženju, odnosno unutar granica tadašnje multikulturalne i multireligijske Austro-Ugarske Monarhije. Svoje je pogledu o rješenju hrvatskog pitanja iznio u knjizi *Die südslawische Frage und der Weltkrieg* (Beč, 1918.).

Nakon nestanka Monarhije s političkoga zemljovida Europe i nastanka Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije (1918.) Pilar je zbog svojih političkih stajališta bio nepoćudan novim vlastodršcima. Protiv njega je 1921./22. vođen montirani sudski proces u kojem je, zajedno s dr. Milanom pl. Šufflayem, optužen za počinjenje kaznenoga djela protiv države. Osuđen je na jednogodišnju uvjetnu kaznu zatvora jer policiji nije prijavio agenta provokatora kojeg mu je ona sama poslala. Nakon ubojstva Stjepana Radića u beogradskoj Narodnoj skupštini i uvođenja diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića (1929.) Pilar stupa u vezu s hrvatskim

oporbenim političarima, prvenstveno onima iz redova tada zabranjene Hrvatske seljačke stranke, pod vodstvom dr. Vladka Mačeka.

Pilarov širok interes za različite probleme društvenih znanosti našao je odjek u njegovim brojnim radovima iz područja politologije, povijesti, prava, geopolitike, socijalne psihologije, povijesti religija (zoroastrizam i bogumilstvo), teorije umjetnosti (secesija) i dr. Njegovi pionirski znanstveno-istraživački prinosi ponajbolje se vide u knjizi *Borba za vrijednost svoga »ja«* (Zagreb, 1922.).

Dana 3. rujna 1933. dr. Ivo Pilar pronaden je mrtav u svojem stanu. Njegova pretrana smrt do danas je ostala prekrivena velom tajne.

Nakon dr. sc. Z. Matijevića riječ je dobio prof. dr. sc. I. Rogić Nehajev, koji je održao predavanje o Ivi Pilru kao teoričaru modernizacije.

O različitim tematskim interesima Ive Pilara u društvenim znanostima ponajbolje svjedoče njegovi (pristupačni) radovi. Posrijedi je i više nego »enciklopedijski« zainteresiran znanstvenik (namjerno se stavlja u zagradu njegov politički rad). Raspon interesa proteže se, poznato je, od ekologije, antropologije do sociologije, psihologije, znanosti o religiji ili znanosti o kulturi. Predavač zastupa tvrdnju kako je najmanje netočno Ivu Pilara označiti jednim od prvaka, ako ne i prvoga, hrvatskoga teoretičara modernizacije.

Iznesenu tvrdnju temelji na uvidu u dvije osnovne konceptualne linije koje »prijeko« vežu i presijecaju djela Ive Pilara. Prvu takvu liniju naznačuje »sparivanje« dvaju ključnih, premda manje isticanih, djela Ive Pilara: rasprava o *Secesiji* te šira analiza na sjecištu antropologije i socijalne psihologije pod naslovom *Borba za vrijednost svoga »ja«*. Najkraće rečeno, spomenuta linija oblikuje se kroz Pilarove analitičke napore uložene u obranu i konstituiranje, ponajprije slobode autorskog Ja (slobode stvaranja), a potom slobode socijalnog i intersubjektivnog Ja. Linijom se jasno naznačuje kako je autonomni Ja, pojedinac, temeljna zbiljnost modernog društva. Pa je stupanj njegove autonomije i zbiljska mjera veličine društvene sposobnosti za slobodu općenito, te za autonomno upravljanje razvitkom. Time se Ivo Pilar nedvosmisleno određuje spram korijena modernosti. Taj korijen leži u društvenom poopćavanju životne i socijalne autonomije. Na tom tragu Pilar poslije, sredinom dvadesetih godina prošlog stoljeća, određuje i glavni predmet sociologije.

Drugu konceptualnu liniju naznačuje »sparivanje« dvaju djela po kojima je Pilar poznatiji: *Južnoslavensko pitanje* i *Uvijek iznova Srbija*. U spomenutim djelima glavni je njegov analitički interes pokazati ili utvrditi koliki je, iz hrvatskog modernizacijskog obzora, zbiljski razvojni potencijal političke i društvene konfiguracije označene imenom Jugoslavija. Rabeći različite razine tematske analize, u rasponu od »klasične« povijesti do antropologije, kulturologije i, napokon, sociologije, ustvrđuje kako se pod tim imenom oblikovala institucionalna i politička tvorevina koja ni na koji način ne jamči uspješno »utjelovljivanje« hrvatskih modernizacijskih ciljeva i vrijednosti u jugoslavenske institucije i upravljačku praksu. Pače, u srži tih institucija i prakse leže, uglavnom, srpski politički i razvojni ciljevi. Iz obzora što ga sugerira njihovo ostvarivanje Hrvatska je, i kao društvo, i kao zajednica dobara — predmetom osvajanja i

posvajanja. Zahvaljujući tomu, hrvatska modernizacija, premda se na pojedinim društvenim sektorima učvrstila kao specifičan poticaj »autonomiji odozdo«, ne uspijeva oblikovati i državnu konfiguraciju strukturno sukladnu spomenutoj »autonomiji odozdo«. Time je, sociologijski promatrano, u evoluciji hrvatskoga društva nastupila blokada koja onemogućuje modernizirati politički sektor pa i društvo općenito. Najmanje što se u jugoslavenskom kontekstu može učiniti, sugerira Pilar, je zahtijevati odgovarajuću federalizaciju Jugoslavije. No, središnje je rješenje »vraćanje« državne samostalnosti hrvatskom društvu.

Uzimajući riječ prof. dr. sc. Vlado Šakić govorio je o Ivi Pilaru i njegovim znanstvenim doprinosima. Navodimo ulomke iz njegova izlaganja:

”U ovoj prigodi kada, u Družbi ‘Braća hrvatskoga zmaja’ predstavljamo lik i djelo dr. Ive Pilara, hrvatskog znanstvenika i intelektualca, čije ime Institut kojemu sam ravnatelj s ponosom nosi, posebno me raduje novootkrivena činjenica da mu pored ostalih likova koje smo mu dosada pripisali s obzirom na njegova brojna i plodna postignuća možemo pripisati i lik zmajskog brata. Zato prvo naglašavam tu činjenicu kao član zmajске družbe te zahvaljujem Velikom meštru Neviju Šetiću i svojoj zmajskoj braći što su organizirali tribinu i prihvatili inicijativu da Družba zajedno s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar i simbolički obilježi spomen na taj lik našeg Zmaja Tuzlanskog.

Drugo, kao znanstvenik, niz godina čitam i po nekoliko puta glavna Pilarova djela, o nekim sam pisao kritičke osvrtne, a njegovo djelo *Borba za vrijednost svoga »ja«* uvrstio sam u literaturu kolegija Uvod u psihologiju, koji predajem na zagrebačkom Sveučilištu i na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu. Zanimljivo je da je, kao lik psihologa, i u prvoj i u drugoj Jugoslaviji, bio potpuno izostavljen u akademskim i sveučilišnim krugovima, iako je o tome djelu naš poznati filozof Albert Bazala pisao kao ‘glavnom Pilarovom djelu’. U tom kontekstu želim naglasiti jednu od brojnih Pilarovih vrlina po kojoj je svakom od mnogih područja svog interesa, u okviru društvenih i humanističkih znanosti, pristupao s jednakom ozbiljnošću i predanošću ko-

risteći se, za to vrijeme, svim relevantnim znanstvenim izvorima na europskoj i svjetskoj razini.

I na kraju, kao ravnatelj Instituta Pilar želim naglasiti činjenicu da je, zbog okolnosti u kojima je živio i radio te spomenute 'akademske šutnje' o njemu, nama znanstvenicima Instituta trebalo relativno dugo razdoblje da hrvatskoj javnosti predočimo Pilara na razini pripisanih mu likova i djela o kojem su govorili moji prethodnici. Danas, kada smo putem naših znanstvenih uradaka, a posebice časopisa *Pilar* te javnog djelovanja to uvelike učinili te za našu cjelokupnu djelatnost na prigodnom obilježavanju dvadesete obljetnice Instituta Pilar dobili priznanja cjelokupne akademske zajednice na nacionalnoj razini, čini mi se da smo kao Institut, istodobno s trajnim 'ugrađivanjem' Pilara na mjesto koje mu nedvojbeno pripada u hrvatskoj povijesti, 'rasli i izrasli' do te mjere da njegovo ime možemo dostojanstveno nositi. Naš sljedeći korak — izdavanje odabranih i kritički vrednovanih Pilarovih djela logičan je nastavak odnosa Instituta prema čovjeku čije ime nosi."

Nakon održanih predavanja, Veliki meštar N. Šetić iznio je prijedlog da se Družba svome zaslužnome članu oduži postavljanjem spomen-ploče na pročelju zgrade u Berislavićevoj ul. 8 u Zagrebu.

Predložen je sljedeći tekst spomen-ploče:

U OVOJ JE KUĆI BILA ODVJETNIČKA PISARNICA
DR. IVE PILARA
ZMAJA TUZLANSKOG
(1874.—1933.)
HRVATSKOGA ZNANSTVENIKA I POLITIČARA
AUTORA KAPITALNIH DJELA:
JUŽNOSLAVENSKO PITANJE (BEČ, 1918.)
BORBA ZA VRIJEDNOST SVOGA »JA« (ZAGREB, 1922.)
I *UVIJEK IZNOVA SRBIJA* (BERLIN, 1933.)
U ZAGREBU, MMXIII.
DRUŽBA »BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA«

Nakon službenoga dijela programa članovi Družbe i njihovi brojni gosti zadržali su se na domjenku.

• z. m.

PIVAR

IN MEMORIAM